

Hroby s kolovou konštrukciou v staršej dobe bronzovej – tézy

Rozoznávame dva typy hrobov s kolovými konštrukciami. Prvý predstavujú hroby s kolovými jamami v blízkosti rohov hrobovej jamy, ktoré boli pôvodne prekryté ľahšou drevenou stavbou stojacou nad hrobom, ktorá imitovala vtedajšie obydlia. Tieto hroby s podobnou konštrukciou nazývame ako domy mŕtvych. Iný typ domov mŕtvych, ktorý predstavujú hroby s kolovými konštrukciami vo vnútri hrobových jám, je na Slovensku doložený iba v jednom hrobe únětickej kultúry (staroúnětická fáza) v Mýtnej Novej Vsi (hrob 4). Z územia Moravy je tento druhý typ hrobov doložený v rámci kultúry so šnúrovou keramikou a v rámci únětickej kultúry (Bratčice).

Výskyt domov mŕtvych v nitrianskej a protoúnětickej kultúre na území juhozápadného Slovenska a juhovýchodnej Moravy je výsledkom silného pôsobenia tradícií pohrebného rítu predchádzajúcej KŠK. Najmä v severozápadnej oblasti jej rozšírenia (stredné Nemecko a Durínsko) sa predstava hrobu ako domu mŕtveho infiltrovala do duchovného života jej nositeľov z predchádzajúcich neolitických, ale najmä eneolitických kultúr, ktoré boli silne ovplyvnené megalitickým kultúrnym okruhom.

Ešte intenzívnejšie než so západnou a severozápadnou oblasťou Európy sa v hroboch s domami mŕtvych z územia Slovenska prejavili vplyvy a spojenia s východoeurópskou kultúrnou oblasťou. V dôsledku uvedenej expanzie kultúry Chľopice-Veselé spoza severného oblúka Karpát tu došlo k novej kvalite vzťahov medzi oboma kultúrnymi oblasťami, čo sa prejavilo v archeologickom materiáli i v pohrebnom ríte.

Všetky hroby s domami mŕtvych z pohrebiska v Mýtnej Novej Vsi možno datovať dočasnej fázy nitrianskej kultúry, t.j. na počiatok stupňa BA₁. Časovo je s nimi súveký tiež hrob 19 z pohrebiska v Moravskej Novej Vsi patriaci protoúnětickej kultúre. Hrob 31 z pohrebiska v Branči je mladší, kladie sa na počiatok klasickej fázy nitrianskej kultúry.

Nešlo o pochovanie bežných členov komunity, ale o jedincov, ktorí vykonávali určité obrady spojené s kultom. Popri predmetoch hrobovej výbavy je osobitné postavenie pochovaných v domoch mŕtvych zvýraznené i konaním tryzny nad hrobom, ktorej zvyšky sa podarilo zachytiť v hrobe 305 v Mýtnej Novej Vsi.

Z hrobových milodarov je najčastejšie zastúpená medená industria tvaru vrbového listu. Importované fajansové koráliky sa nachádzajú prevažne v inventári hrobov mužov s vyšším spoločenským postavením. Keramika sa vyskytovala v hroboch najčastejšie po jednom exemplári a z typologického hľadiska ide o dvojkónické amfory a hrnce. K zaujímavým predmetom patria kostené trubice. Ich pomerne častý výskyt v hroboch spolu s loveckým inventárom umožňuje uvažovať, že trubice slúžili azda ako vábničky na prilákanie divej zveri pri love. Z hrobov nitrianskej kultúry sa zachránili aj kostené a parohové nástroje. Kančie kly pochádzajú predovšetkým z hrobov dospelých mužov. V hrobe 262 v Mýtnej Novej Vsi sa podarilo nájsť unikátny nález - päť kusov pazúrov z laby medveďa. Z hrobu 31 v Branči pochádza kostený terčik kruhového tvaru s otvormi po obvode. Kostené terčiky sa nachádzali v hroboch prevažne dospelých mužov s bohatým inventárom. V hroboch s domami mŕtvych na území Slovenska sa vyskytli i kostené ihlice a parohové retušéry. Jediným hladeným kamenným nástrojom bol kamenný sekeromlat z hrobu 262 v Mýtnej Novej Vsi. V hroboch sa našli i silexové strelky. Vychádzajúc z pozorovania, že najbohatšie vybavený hrob 262 na pohrebisku v Mýtnej Novej Vsi obsahoval i najviac silexových streliek (16 ks), sa ukazuje súvis medzi počtom streliek v hrobe a spoločenským postavením pochovaného.

Z uvedeného vyplýva, že v hroboch s domami mŕtvych boli pochovaní jedinci s výnimočným spoločenským postavením. Pozorovania z pohrebísk v Mýtnej Novej Vsi a v Branči však ukazujú, že aj v rámci tejto kategórie existovala určitá diferenciácia (kvalita i kvantita hrobovej výbavy, úprava a kubatúra hrobovej jamy). Hroby 262 v Mýtnej Novej Vsi a hrob 31 v Branči možno bezpochyby označiť za hroby vodcov-náčelníkov, ktorí mohli plniť aj úlohu šamanov. Z ďalších štyroch hrobov z pohrebiska v Mýtnej Novej Vsi čiastočne spĺňa kritériá hrobov šamanov hrob 206 a 305. Zvyšné hroby svojim inventárom pripomínajú hroby lovcov-bojovníkov.

Zvláštnosťou hrobov s domami mŕtvych na pohrebisku v Mýtnej Novej Vsi je, že všetci piati v nich pochovaní muži mali vek 20-30 rokov (adultus I). Ďalšou zvláštnosťou je zistenie početných traumatických stôp na lebkách i na postkraniálnom skelete pochovaných. Vo väčšine prípadov ide o smrteľné poranenia. Môžeme oprávnenne predpokladať, že ide o následky bojových stretnutí, ktoré postihli všetky kategórie obyvateľstva danej komunity.

Hroby s domami mŕtvych na pohrebisku v Mýtnej Novej Vsi museli byť pomerne dlhú dobu viditeľné v teréne. Svedčí o tom predovšetkým fakt, že neboli ani v jednom prípade porušené mladšími hrobmi. Skutočnosť, že ani jeden z uvedených hrobov (ani ďalšie okolité hroby) nebol porušený sekundárnym zásahom počas celého trvania pohrebiska, umožňuje predpoklad, že táto časť pohrebiska bola po dlhú dobu tabu. Aj toto pozorovanie by sa prihovárало za vyššie uvedené osobitné sociálne postavenie pochovaných v domoch mŕtvych. Tieto zvyky, ktoré korenia hlboko v prehistórii, fakticky prežili do prítomnosti (Ukrajina a Rusko, kde sa rakva volá „domovyna, domovina, domove“) a tak vyjadrujú starú predstavu, že zosnulý sa presunul do nového domu, kde začne nový, lepší život.

Literatúra:

BÁTORA, J. 1991: The Reflection of Economy and Social Structure in the Cemeteries of the Chłopice-Veselé and Nitra Cultures. SIA XXXIX – 1-2. 91-141.

BÁTORA, J. 2000: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. 2. Kiel.

BÁTORA, J. 2006: Štúdie ku komunikácii medzi strednou a východnou Európou v dobe bronzovej. Bratislava.

STUHLÍK, S. - STUHLÍKOVÁ, J. 1996: Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi – Hruškách. SAÚ AVČR v Brně 16/1. Brno.